

Rot

En utforskning av urbane ødelandskaper

Til sensor:

Et fysisk eksemplar har blitt tilsendt deg i posten!
Ettersom prosjektet i sin helhet er denne boken, er det best om prosjektet leses mellom to permer og med skikkelig kvalitet på bildene.

Guro Wiksten Brenk
Masteroppgave i arkitektur
NTNU 2015
Veileder: Bjørn Otto Braaten

Introduksjon:	
Emne	ii
Problemstilling	v
Formidlingsform	vii
Fragmentregister	x
1: Fragmenter	1
2: Fortolkning og diskusjon	51
3: Intervensjon	59
Postscriptum	87
Kilder	90

Introduksjon til tema og problemstilling

Innenfor ethvert urbanisert område finnes det landskaper som synes fritatt fra planene byen for øvrig er styrt av og konstruert etter. De vokser og fungerer etter andre prinsipper enn sentrumsutviklingen. Denne observasjonen er gjort av Alan Berger, som i boken *Drosscapes* utdyper at disse områdenes frikjennelse fra byens systemer er en naturlig del av byen som fenomen: “dross is a natural component of every dynamically evolving city” (Berger 2006:12). Han støttes av en langt mer etablert sannhet; “nature produces waste as it grows”, og sier med dette at byens forsømte, forsøplede og bortglemte områder er en uunngåelig del av det urbane landskapet.

Foreliggende masteroppgave føyer seg i rekken av en stadig voksende mengde av arbeider som tar for seg denne urbane gråsonen. Om arkitekter, landskapsarkitekter og planleggere tidligere ble kritisert for å overse dette segmentet av våre menneskeskapte omgivelser, foreligger det i dag en omfattende mengde av studier, prosjekter og diskusjoner med utgangspunkt i fenomenet. Følgende er en fremstilling av hovedlinjene i diskurser som foreligger og hvorledes mitt eget arbeid relaterer til disse.

Om urbane ødelandskaper

Alan Berger utga i 2006 *Drosscapes*, et omfattende samleverk som tar for seg til dels motstridende innfallsvinkler til temaet, fra tidlig 1900-tall og frem til året for bokens publikasjon. Verket tar utgangspunkt i nordamerikanske byer og den “urban sprawl” som vokser

utover disse urbane metropolene. Selv om ulike lokale forhold legger grunnlag for ulike former for urbanitet og urban vekst, er dette en problematikk de aller fleste moderne byer i vekst står overfor, og samleverket har dannet grunnlag for min forståelse av fenomenet.

Noe av det viktigste som fremkommer av Berger sitt arbeid, er at denne relativt nye urbane utviklingen utgjør en like viktig form for urban vekst som den mer ansette sentrumsutviklingen. Utbredt bruk av biltransport i kombinasjon med billige tomter i utkanten av byene har over flere tiår dannet svært gunstige forhold for økonomisk vekst. Dette er en så sterk fordel for en rekke aktører, at denne formen for urbanitet i dag ikke kan overses (Berger 2006:22). Kritikken av en slik type vekst er stor. For det første er de nevnte forholdene for vekst basert på økonomiske interesser som er uavhengige av sosiale og estetiske faktorer. Det er mange følger av en slik situasjon, blant annet kan eiendommer kjøpes opp og stå brakk til de har en større markedsverdi, kommersielle aktører er sikret kunder fra hele regioner så lenge det tilbys tilstrekkelige parkeringsmuligheter og estetikken avgrenser seg til kjøpesentrenes synlighet fra veien. Slik blir områdene fullstendig overdimensjonerte og mistilpassede for en fotgjenger. Foruten den spredte næringsvirksomheten øker de overdimensjonerte forholdene betraktelig med enorme tomrom, som langt ifra kan kalles uberørt natur, men som like fullt strekker seg over store, nærmest mennesketomme områder. Berger tar i bruk begrepet “liminal landscape” for å beskrive de tilsynelatende tomme rommene; de er ustabile steder i en midlertidig, kanskje avventende tilstand, de er stort sett

ikke i bruk, og unndrar seg i alle tilfeller en klar definisjon av hva de egentlig er for noe (Berger 2006:29). Som en forlengelse av denne usikkerheten og ustabiliteten ligger det et usynlig lag av eierskapsforhold; åpne, tilgjengelige områder er ikke nødvendigvis offentlige, og den planlagte bruken i fremtiden er ofte ikke synlig for den forbigående (Berger 2006:39). Slik fremkommer det at landskapene langt på vei unndrar seg en klar definisjon og forståelig bruk. Sammenlignet med den tette byen er de “ingenting”.

Det urbane ødelandskapets potensial

Berger tar for seg flere teorier og retninger som har en konstruktiv innfallsvinkel til hva de urbane ødelandene er og hvordan de kan tas i bruk. Noen ser områdene som et resultat av vårt samfunn vi er nødt til å akseptere og

utnytte, men den vanligste innfallsvinkelen er sanitering og transformasjon, slik at områdene blir tettere bebygde og mer homogene (Berger 2006:64,65). Ved å se tilbake på Bergers påstand om at slike steder er en uunngåelig del av byer i vekst, evner ikke transformasjonsprosjekter å fjerne fenomenet, men forskyver det til nye ytterkanter av byene.

En mer positiv tilnæringsmåte til det urbane ødelandskapet finnes hos en bevegelse av hovedsakelig kunstnere og arkitekter som betegner området “terrain vague”. I 1995 publiserte Ignasi de Solà-Morales essayet *Terrain Vague*, som i ettertid har vært definerende for denne retningen. I essayet presenterer han begrepet og hvordan det kan tolkes i flere retninger, slik at det omfavner en rekke av landskapets kjennetegn: ustabil og skiftende, tomt, ledig og fritt, ubestemmelig, upresist

Fjernvarmeanlegget og betongrester i Ladedalen

og usikkert. Han poengterer hvordan disse ordene i første omgang beskriver et område som motsetter seg samfunnets tradisjonelle forventninger om en god by, men at disse områdene fra et annet ståsted bærer i seg et potensial:

“... these areas are simply un-inhabited, un-safe, un-productive. In short, they are foreign to the urban system, mentally exterior in the physical interior of the city, its negative image, as much a critique as a possible alternative.” (Solà-Morales 2014:26)

Ifølge Solà-Morales har terrain vague altså en evne til både å kritisere og tilby et alternativ til den veletablerte byen. Dermed åpnes muligheten opp for at byen på mange måter har godt av disse stedene; med dem beholder det urbane bybildet sin heterogenitet og kan tilby steder frigjort fra kulturen og normene som dominerer:

“The enthusiasm for these vacant spaces - expectant, imprecise, fluctuating - transposed to the urban key, reflects our strangeness in front of the world, in front of our city, before ourselves.” (Solà-Morales 2014:28)

Kvalitetene det urbane ødelandet her tilegnes er i nær relasjon til den rollen kunst ofte har, og er tema for Stanka Radovićs essay *On the Threshold*. Her innstiller hun Solà-Morales’ utsagn noe, idet hun sier at terrain vague er vel så mye en idé som det er et virkelig sted. I en analyse av Andrei Tarkovskys film *Stalker* viser hun hvordan filmens landskap, et gjengrodd industriområde, tillegges langt større mening i møte med filmens egen agenda, som er å gi seeren et nytt syn på seg selv og sin verden. Stedets fremmedhet gjør nettopp det samme; krever at vi ser verden gjennom noe annet enn våre vante rom og

kategorier for å forstå dem. I møtet mellom det fremmede landskapet og personene som sakte, forsiktig og følsomt beveger seg gjennom det, utfordres personene i filmen, så vel som seerene, til å reevaluere relasjonen mellom menneske og sted: hvordan skal de ta stedet i bruk? Hvordan responderer stedet på personenes hensikter? Hva uttrykker alle disse stedene vi bygger og forkaster, hva sier de om oss? Landskapet Tarkovsky tar i bruk og gir liv, tydeliggjør relasjonen mellom mennesket og dets omgivelser, en relasjon som vi i våre vante omgivelser fort glemmer og undertrykker (Radović 2014:114-116). Til slutt blir det umulig å skille mellom stedet og livet til menneskene i det:

“... the Zone can never be the same twice and will not allow its travelers to retrace their steps. The landscape is constantly changing as it interacts with those who traverse it.” (Radović 2014:121)

Her blir Radovićs poeng tydelig; landskapet er ikke bare et romlig avvik i konflikt med forestillingen om byen som effektiv og lettleselig. Det er like mye en idé om å utfordre samfunnets innarbeidede syn på sine omgivelser. Radović mener denne komplekse vekselvirkningen mellom idéen og dens fysiske manifestasjon i et virkelig landskap, er avgjørende for at det urbane ødelandet skal kunne fungere som en kritisk kommentar til samfunnet:

“With its ambiguity and fluctuations gone, terrain vague is just a terrain, an enclosed territory, whose metaphorical possibilities have been removed with the removal of its uncertainty.” (Radović 2014:122)

Dermed ligger landskapets største styrke i møtet med en tilfeldig forbi passerende, som kanskje eller kanskje

ikke tar inn over seg metaforene som ligger latent i omgivelsene. Radović finner i filmens hovedperson et bilde på menneskets næreste møte med det urbane ødelandet spesielt og omgivelsene generelt: “He neither controls nor conquers this space, but merely exists in it and responds to its possibilities” (Radović 2014:125). Eller ved å bemøte det slik Tarkovsky gjør; bruke det urbane ødelandet til å utforske det som ligger bak innarbeidede vaner og holdninger.

Rot - en utforskning av urbane ødelandskaper

Hvordan relaterer så denne masteroppgaven seg til de foreliggende refleksjonene? Basert på Bergers demonstrasjon av at urbane ødeland ikke opphører å eksistere gjennom sanering og transformasjon, men

vil oppstå på stadig nye steder, kan den prosjekterende arkitektens rolle synes overflødig i møte med de urbane ødelandskapene. Med terrain vague-bevegelsen blir det imidlertid tydelig at det urbane ødelandet består av langt mer enn dens offentlige funksjon som urban skrothaug: de urbane ødelandene kan leses både som et kritisk og alternativt blick på hvordan mennesket former sine omgivelser. Det er fra en slik innfallsvinkel jeg mener arkitekten kan spille en viktig rolle og det er dette som legger grunnlag for min masteroppgave. Gjennom arkitektens dokumentasjonsverktøy, tolkninger og formidlingsformer kan rikdommen i det menneskeskapt landskapet komme til syne, et landskap som er allment ansett som ubrukelig og opplevelsesmessig verdiløst. Gjennom arkitektens blick fremkommer de

menneskelige sidene ved det urbane ødelandet; stedet er fullt av kvaliteter, det bærer historiske spor og er fullt av assosiasjoner og minner, akkurat som i våre mer vante omgivelser, men i en svært annerledes form. Kan det urbane ødelandet utfordre relasjonen mellom mennesket og dets omgivelser?

Disse månedene har handlet om å utforske det urbane ødelandet som en kritikk av og et alternativ til våre menneskeskapt omgivelser, og den foreliggende boken er en formidling og refleksjon over funnene jeg har gjort. Jeg har tatt utgangspunkt i et av Trondheims urbane ødeland; Stjørdalsveien og dens tilgrensende eiendommer på Lilleby, i Ladedalen. Stedet legger grunnlag for dokumentasjonene, hvor målet har vært å oppnå en generell forståelse av urbane ødeland.

Boken er delt inn i tre deler. Den første delen baserer

seg på ulike dokumentasjoner av stedet, formidlet på en særskilt måte (se neste side). Den andre delen er en arkitekturfaglig diskusjon, hvor funnene i de foregående undersøkelsene ses i lys av arkitekturfaglige diskusjoner. Den tredje delen er en videreformidling av et grep jeg har gjort på stedet. Hensikten med grepet er å invitere forbipasserende til å bevege seg ut i landskapet og se det med nye øyne, men intervensjonen fungerer også som en visuell fremstilling av diskusjonene som føres i arbeidet som helhet.

Å se våre menneskeskapt omgivelser fra nye sider og stille seg spørrende til våre forestillinger om steder og rom, kan være nyttig både for fremtidig dannelse av nye steder, men vel så mye i møte med transformasjonsarbeider av allerede bygde miljøer. Jeg håper boken kan vekke interesse for en del av våre omgivelser som frem til nå har stått oversett og glemt.

Den fragmentariske formidlingsformen

Dokumentasjonsarbeidet er presentert i fragmenter som formidler kun utvalgte utsnitt. De er satt sammen på en slik måte at de ofte illustrerer hverandre delvis, men ikke fullstendig. Det er dermed opp til leseren selv å tenke seg den helhet og sammenheng fragmentene utgjør. Med dette nærmer selve formidlingsformen seg den reelle opplevelsen av kvalitetene på stedet, hvor små detaljer, rom og situasjoner ligger oppstykkede, gjerne med store avstander mellom hverandre.

Det er meningen at leseren skal stille seg spørsmålet “hva er egentlig dette”? Når kun et utsnitt formidles, er objektet ikke lenger del av sin vante, i dette tilfellet, lite fordelaktige sammenheng. Dermed kan ting oppstå og kvaliteter komme til syne, som ikke ville fremkommet om de var del av velkjent og fullt ut forståelig sammenheng.

Flere av dokumentasjonsteknikkene er del av arkitektens klassiske verktøy for dokumentasjon, fortolkning og formidling, men også de dokumentasjonsformene som ikke har en direkte tilknytning til arkitektens tradisjonelle verktøy, har blitt tatt i bruk for å formidle arkitektoniske kvaliteter i rom.

Beskrivende tekst

“Note down what you can see. Anything worthy of note going on. Do you know how to see what’s worthy of note? Is there anything that strikes you? Nothing strikes you.” Georges Perec

Som Georges Perec antydningvis foreslår, står våre daglige betraktninger av omgivelsene i fare for å overse den rikdommen som til enhver tid omgir oss. Gjennom dvelende tekster, hvor det tilsynelatende kjedelige og

åpenbare beskrives ned i detalj, er min hensikt å åpne øynene for det tomme, grå landskapet, som langt ifra er bare tomt og grått.

Skalerte plan og snitt

Hver av disse tegningene rammer inn en tilstedeværende kvalitet på stedet som hverken er direkte brukbar eller i tilknytning til bevegelsesakser. Med dette fremkommer det romlige kvaliteter på stedet som er nærmest usynlige i sin nåværende situasjon.

Situasjonsplan og -snitt formidler mer overordnede trekk ved landskapet, preget av tomrom, lite vegetasjon og få lesbare funksjoner. De tjener både som orienterende dokumenter, men demonstrerer også at det er en stor kontrast mellom kvalitetene som kan leses ut av den overordnede situasjonen og de som finnes på et mer detaljert nivå.

Historiske kart og fotografier

Dette materialet spenner fra å dokumentere en forgangen tilstand av Trondheim som by, til å være dokumentasjoner av konkrete øyeblikk som har hendt i rom som ikke lenger finnes. De historiske dokumentene legger et viktig lag til forståelsen av stedet, som i utgangspunktet virker blottet for historiske gjenlevninger. Med viten om hva som tidligere har eksistert, blir det tydelig at landskapet er fullt av oppstykkede spor etter det forgangne.

Fotografier

Som både den beskrivende teksten og de skalerte tegningene, fokuserer fotografiene på åpenbare elementer i landskapet, som i sin sammenheng ikke skiller seg ut,

men som får en ny og forsterket betydning tatt ut av sin nåværende kontekst. Fotografiet er imidlertid langt mindre selektiv enn teksten og tegningen. Dette tilfører en etterrettelighet til dokumentet; kvalitetene i landskapet er ikke oppdiktete, bare lette å overse.

Skisser

“Skissen er aldri en gjengivelse av virkeligheten” Birgit Cold

En svært subjektiv dokumentasjonsform, som formidler et smalt sjikt av virkeligheten. Her er skissen tatt i bruk for å dokumentere et stort landområde som er gjerdet inn, for å forsterke leserens opplevelse av utilgjengelighet til det virkelige stedet.

Samtaler

Dokumentasjon av samtaler jeg eller andre har hatt hvor mennesker med en særlig tilknytning til stedet uttrykker seg. Hensikten med samtale er å formidle subjektive opplevelser og minner til et landskap som ved første øyekast synes mennesketomt.

Dikt

De utvalgte diktene bærer en tematikk som knytter seg til det som dokumenteres i landskapet, og antyder dermed en mulig tolkning av fragmentene. En viktig årsak til at det er tatt i bruk dikt som samlende element mellom de ulike fragmentene, er fordi det er en likhet mellom lesning av et dikt og det å bevege seg ut i et urbant ødelandskap: de kan begge oppleves som unyttige, det finnes ikke noe

målbart utbytte av aktivitetene. Kvalitetene ligger heller i det å hensette seg til en annen verden, for en stund å se verden gjennom andre øyne, oppdage noe som er utenfor ens vante mønstre.

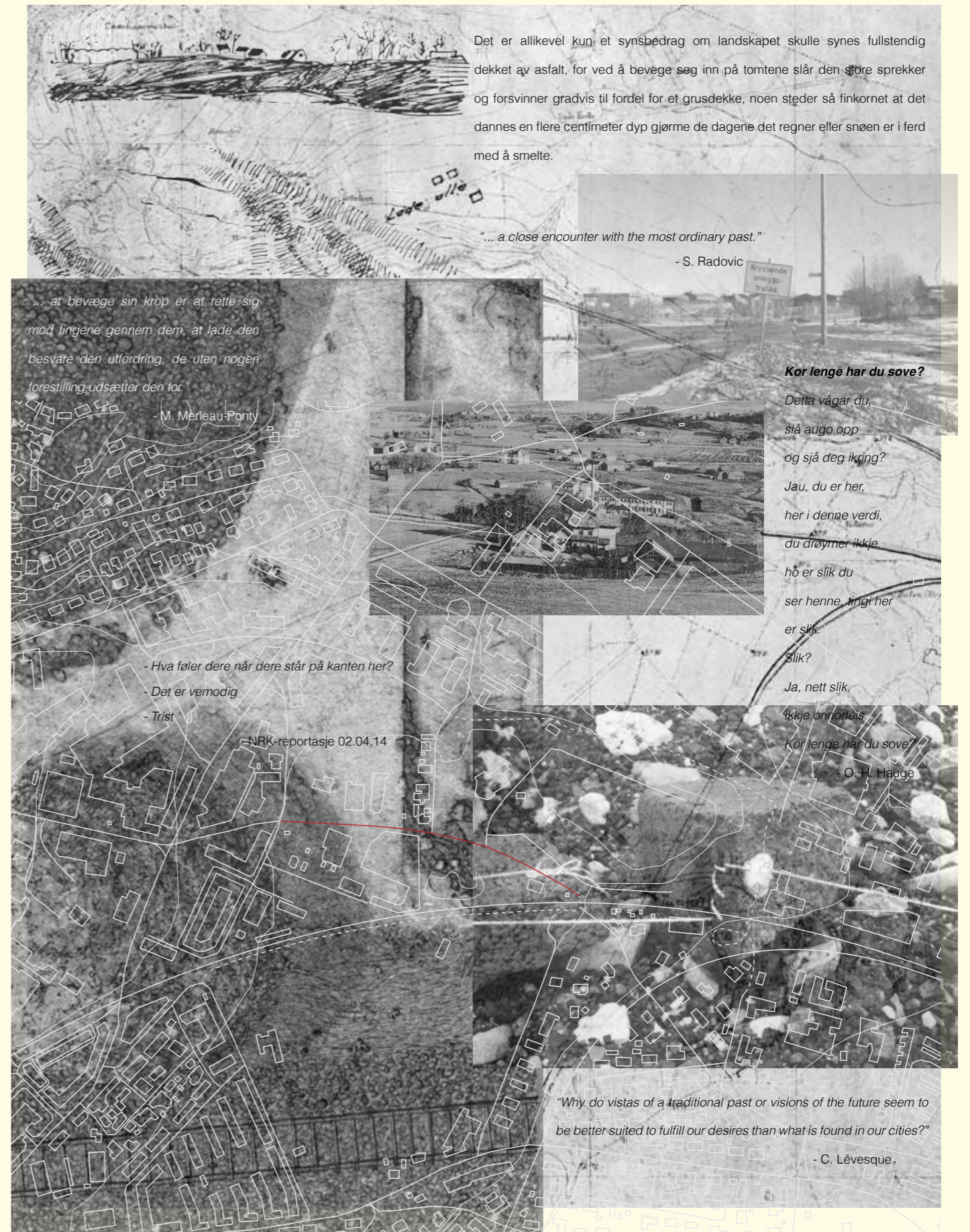
Refleksjon i tekst

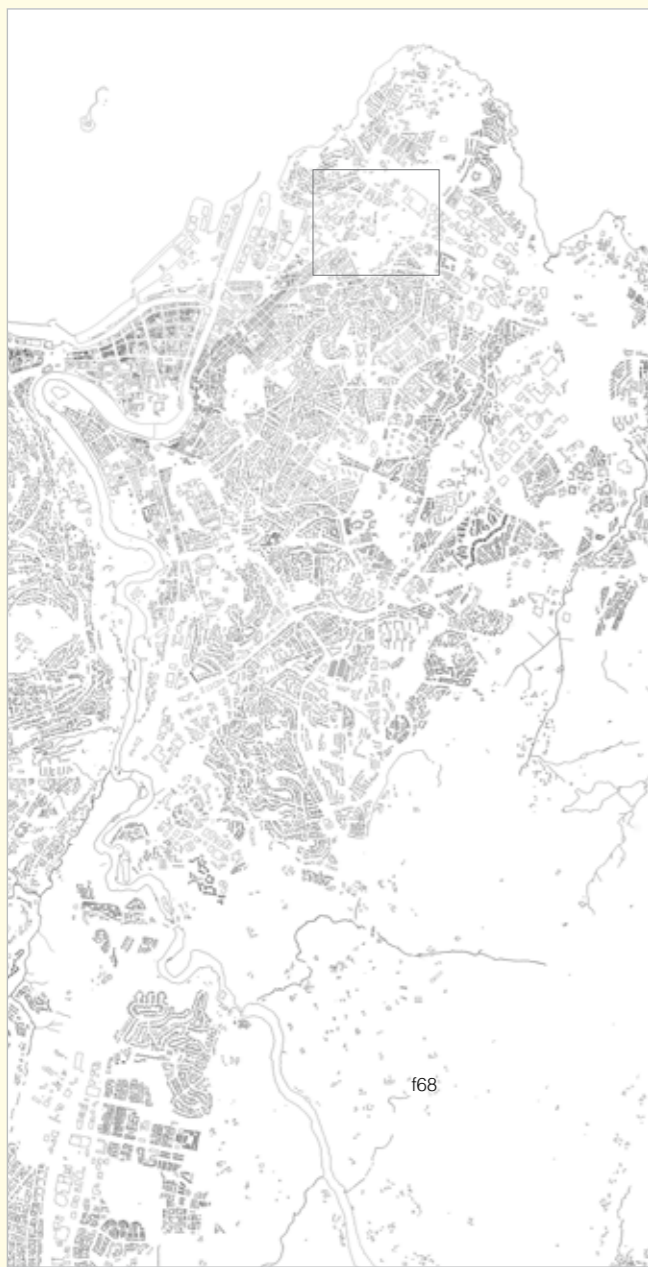
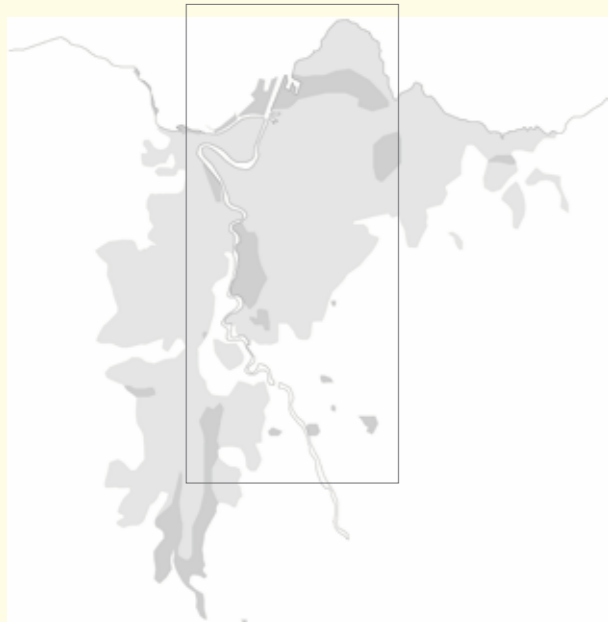
Refleksjonen baserer seg på dokumentasjonsarbeidet, og er et bidrag til eksisterende arkitekturfaglige diskusjoner. Her tar jeg i bruk faglitteratur for å reflektere over mine egne funn i en større sammenheng. Denne delen er ikke en del av den fragmentariske formidlingsformen, ettersom hensikten er å gi en utvidet forståelse av funnene og danne grunnlag for diskusjon.

Intervensjon

Selve intervensjonen er et arbeid med fragmenter på stedet. Det er trukket en hvit hyssing gjennom landskapet som knytter seg på ulike objekter den kommer over. Med dette skapes en kontinuerlig sammenheng mellom bruddstykker av stedet.

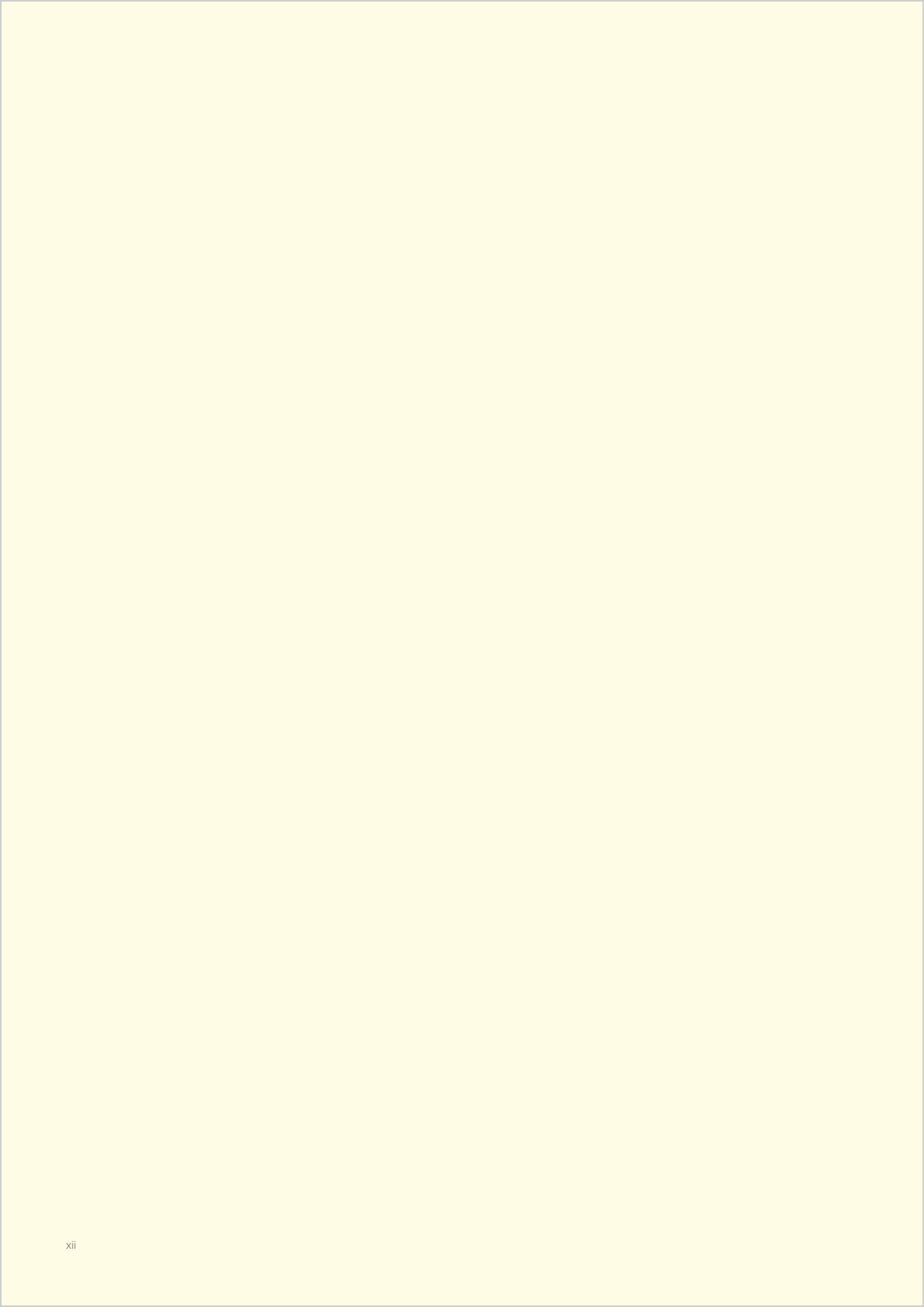
Selve formidlingen av grepet som presenteres i denne boken, understreker det fragmentariske uttrykket og skaper en sammenheng mellom objekter som i rommet ligger svært langt fra hverandre.

Fragmentregister

Øverst: Stortrondheim. Næring-, industri- og deponiområder uthevet.
Nederst: Bebyggelse.
Høyre: Lilleby i Ladedalen. Stjørdalsveien markert rødt.

1: Fragmenter

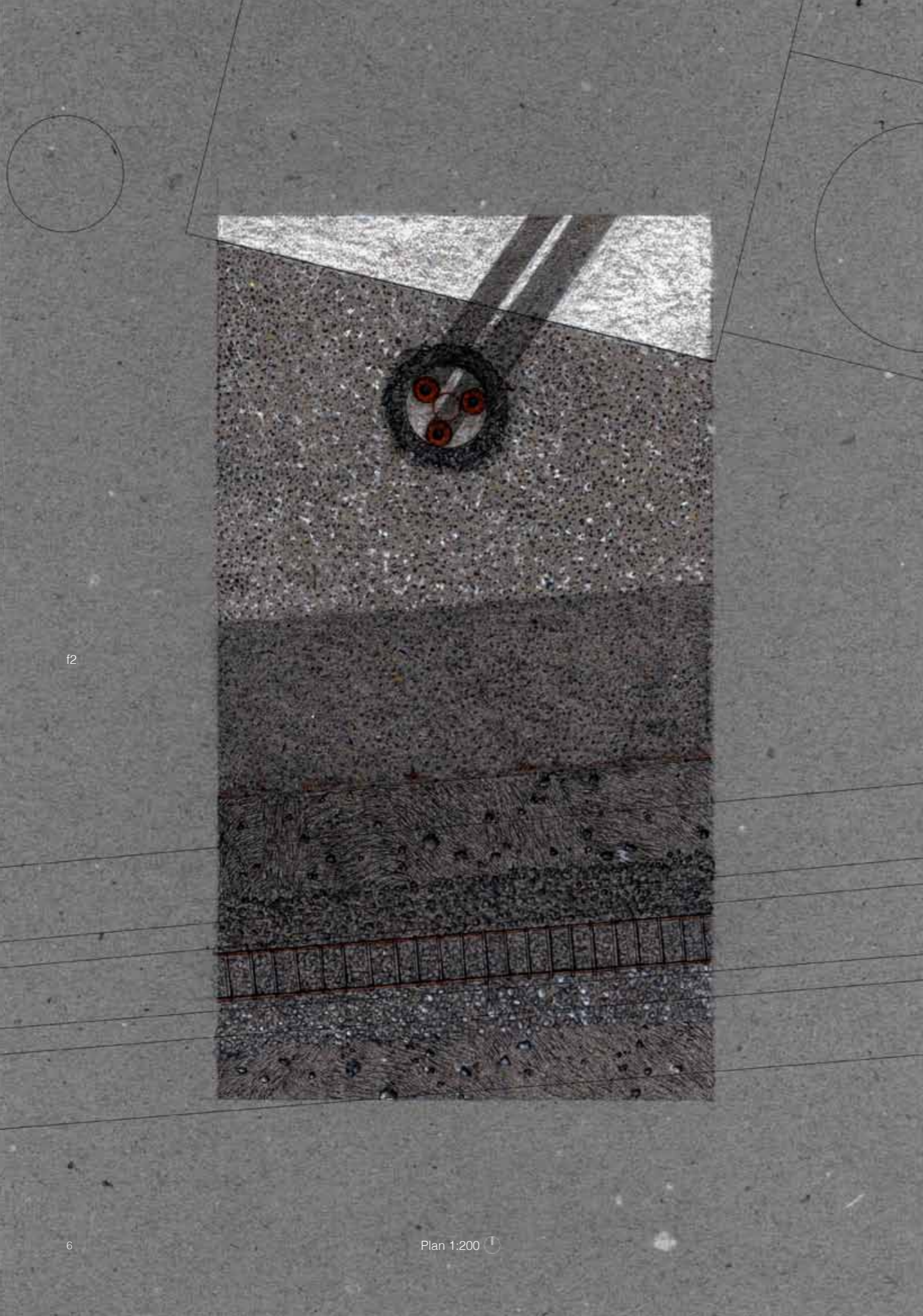
Kor lenge har du sove?

Detta vågar du,
slå augo opp
og sjå deg ikring?
Jau, du er her,
her i denne verdi,
du drøymer ikkje,
ho er slik du
ser henne, tingi her
er slik.
Slik?
Ja, nett slik,
ikkje onnorleis.
Kor lenge har du sove?
Olav H. Hauge

Gjennom Lilleby, like nord for Lilleby skole, går Stjørdalsveien nærmest parallelt med jernbanelinjen som fortsetter ut av byen mot flyplassen, Stjørdal, Steinkjer, Namsskogan, Mosjøen, Mo i Rana, Lønsdal og etter en hel natts reise finner toget sin endestasjon i Bodø. Med togskinne, hevet på jordvoller og avgrenset av aluminiumsgjerder, dannes det en bakvegg til den ene rekken av Stjørdalsveiens eiendommer. På den andre siden av veien stiger terrenget langsomt opp mot en grønn kulle, hvor Lade gård, kirken og en barneskole ligger fint plassert på høyden. Der oppe er det god utsikt mot fjorden i nord og tilbake mot Lilleby ligger Ladedalen langstrakt fra øst mot vest. På dager med godt vær legger det seg ofte en dis over den grunne dalen, og i kombinasjon med spredte nærings- og industribygg hvor uklare, utstrakte mellomrom oppstår, er det vanskelig å gjette seg til hva som foregår der nede. Fjernvarmeanlegget i Stjørdalsveien er et av de få elementene som skiller seg betraktelig ut i landskapet: tre slanke, tettstående piper i korrigerert jern står som en oransje obelisk i den grå og grågrønne dalen.

f1

f2

Obeliskene var en viktig del av den storslåtte transformasjon av Romas byplan på slutten av sekstenhundretallet. Flere egyptiske obelisker ble restaurert og flyttet, slik at de fikk stå som endepunkter i langstrakte gater som var brøytet gjennom fattigslige middelalderkvartaler. Obeliskene i Stjørdalsveien står derimot litt inntrukket på tomte til Statoil, nærmest i skjul mellom driftsbygningen og togslokkene. Eiendommen er gjerdet inn, slik at obeliskens møte med grunnen bare kan skimtes: et sirkelformet betongfundament som hever seg en halv meter over bakken. Et blomsterbed plantet med prydbusker former en større sirkel omkring fundamentet. Bedet er avgrenset av rullesteiner, som også er lagt omkring et stort tre på eiendommen. Hver av de tre pipene som rager til værs er nok i nærheten av en halv meter i diameter og mellom dem finnes en slank stigeoppløsing som former en fjerde sylinder. På øyemål anslår jeg høyden på sylinderene til å være omtrent atten meter, og under verkets arbeidstimer stiger en dampaktig røyk fra toppen og det høres, noe avhengig av vindens styrke og retning, en konstant pipende lyd opptil et par hundre meter på avstand. Eiendommen er 1,4 dekar, og foruten rullesteinene og betongfundamentene er grunnen dekket med grovkornet grus. Ved å se bort fra den rufsete gressvullen som danner jernbanetraséen, er det på utsiden av gjerdene belagt asfalt.

f3

Stjørdalsveien og dens eiendommer kan i det hele tatt synes fullstendig dekket av dette karbonmaterialet, og det kan nærmest virke som at området i sin helhet eksisterer på grunn av bilen og dens virke: det finnes et utsalg av asiatiske bildeler, et bilverksted, en bilvaskservice og en utleieforretning som tilbyr utstyr for å reparere bilen på egenhånd, det finnes et inngjerdet område med rustede biler og bildeler, en motorsykelklubb og en nedlagt bruktbilforretning. Det er ikke bare denne mer eller mindre aktive næringsdelen av Stjørdalsveien som er dekket av asfalt, også de tomme eiendommene møter veien med dette noen ganger grå, andre ganger sorte stoffet, og danner et umerkelig skille mellom den offentlige veien og de privateide tomtene. Det er allikevel kun et synsbedrag om landskapet skulle synes fullstendig dekket av asfalt, for ved å bevege seg inn på tomtene slår den store sprekker og forsvinner gradvis til fordel for et grusdekke, noen steder så finkornet at det dannes en flere centimeter dyp gjørme de dagene det regner eller snøen er i ferd med å smelte. Vel inne på tomtene dukker det snart opp rullesteiner og grovere steinsorter, terracottaskår, en fuktig pappkopp, trepaller merket med bokstavene "nsb", armeringsjern, plastbiter av ukjent opprinnelse i ulike farger, metallobjekter en gang del av et større maskineri, en madrass og på ett sted ligger det like under grusen en flere kvadratmeter stor jernplate, men ingen av dens kanter synes, slik at det er vanskelig å si nøyaktig hvor stor eller kanskje enorm dens utstrekning i virkeligheten er.

f4

f5

f6

f7

f8

10

f9

f10

f11

11

Stjørdalsveien er nesten seks hundre meter lang. I øst ender den i et gatekryss omringet av både næringsbygg og en eldre bygård, et par busstopp og en lekeplass. I vest ender veien brått i en passasje under jernbanen, bygget av stein og beskjedent dimensjonert både i bredden og høyden, slik at bare fotgjengere og syklistene kan passere. Passasjen vitner således om at stedet en gang bestod av noe ganske annet enn bilforretninger, bilskoteplasser, enorme lastebiler og jordlempemaskiner. Allerede i et håndtegnet kart fra 1909 kutter Meråkerbanen brått Stjørdalsveien, og fortsetter akkurat som i dag oppstykket på andre siden med veier uten bemerkelsesverdige navn. Markert med tynn, blå strek løper jernbanenlinjen gjennom Ladedalen, et åpent landskap kun bebygget med et titalls småbruk hvor navn som Lillegaarden, Solhaugen og Rian står skrevet i sirlig håndskrift. Ladebekken, som i dag ligger i rør, er skravert med utallige små kurver og svinger langs med åssiden i nord. Det finnes fortsatt eldre mennesker som minnes og forteller om denne strømmen og om demningene de bygde slik at de små lekehyttene deres var utstyrt med vanntilførsel. Også i et fotografi fra samme periode synes den urbane byen uendelig fjern fra den landlige atmosfæren; en allé leder opp mot et gårdstun og nærmest usynlige grusveier svinger mellom åkerlappene, men i det århundre gamle landskapet finnes også tegn på byen som nærmer seg: nordøst for Stjørdalsveien ligger Nidaros teglverk med dens slanke, langstrakte skorsteiner og i vestenden av veistrekket, ved siden av småbrukene var det planer om å bygge et fire etasjer høyt bygårdskvartal. I 1914 stod hele kvartalet ferdig med nærmere hundre nye boenheter og i ettertid blir det tydelig at den enorme transformasjonen av Ladedalen var satt i gang allerede da.

1:5000

f13

f14

f15

f16

Foruten veistrekets urbane østside, varmegjenvinningsanlegget i øst og de åpne, ubrukte arealene i mellom, løper det et hundretalls meter med aluminiumsgjerder langs Stjørdalsveien. De er omkring to og en halv meter høye, foruten feltene hvor det er festet piggrå, der er den reelle høyden nærmere tre meter. Gjerdene står på et smalt felt av gress, småtrær og burot, noen steder bare en meter i bredden, andre steder opp mot fire eller fem meter og bidrar dermed betraktelig til den sammenlagte andelen av vegetasjon i området. På innsiden av gjerdet strekker det seg et åpent landskap av stein, grus, sand og knust betong, noen ganger spredd utover marken, andre ganger liggende i små hauger sortert i hvitfarger og gråtoner, finkornede og grovkornede. Ulike slag anleggsmaskiner og underlige stålobjekter står spredd i landskapet, og det er først når en står på broen et stykke øst for eiendommen, en gang på formiddagen eller tidlig ettermiddag, at det virkelig blir tydelig hva det er som foregår. For det er bare ovenfra eller helt inne på området at stedets mest karakteristiske trekk blir synlig; de enorme gravhaugene av stein-, jord- og betongmaterialer lempes hver dag på lasteplan som frakter dem avgårde. Fem dumpere er kontinuerlig i bruk på innsiden av gjerdet og den sjettede og største spiser av en kullsort haug som ligger nærmest majestetisk på en åpen tomt i Stjørdalsveien, med jernbanen i bakgrunnen og fjernvarmeanlegget og den nedlagte bruktbilforretningen som naboer. På små skilter foran haugen står det “forurenset betong, klasse 2” og “rein betong”, men det meste av dette materialet ligger skjult under sorte fiberduker holdt på plass av rader med steiner i ulike farger, terracottaskår, teglstein, betong med små tråder av armeringsjern, melkekvarts, grus og svært sjelden noen tunge, ujevne klumper av blankt metall.

f17

f18

- Hva føler dere når dere står på kanten her?

- Det er vemodig

- Trist

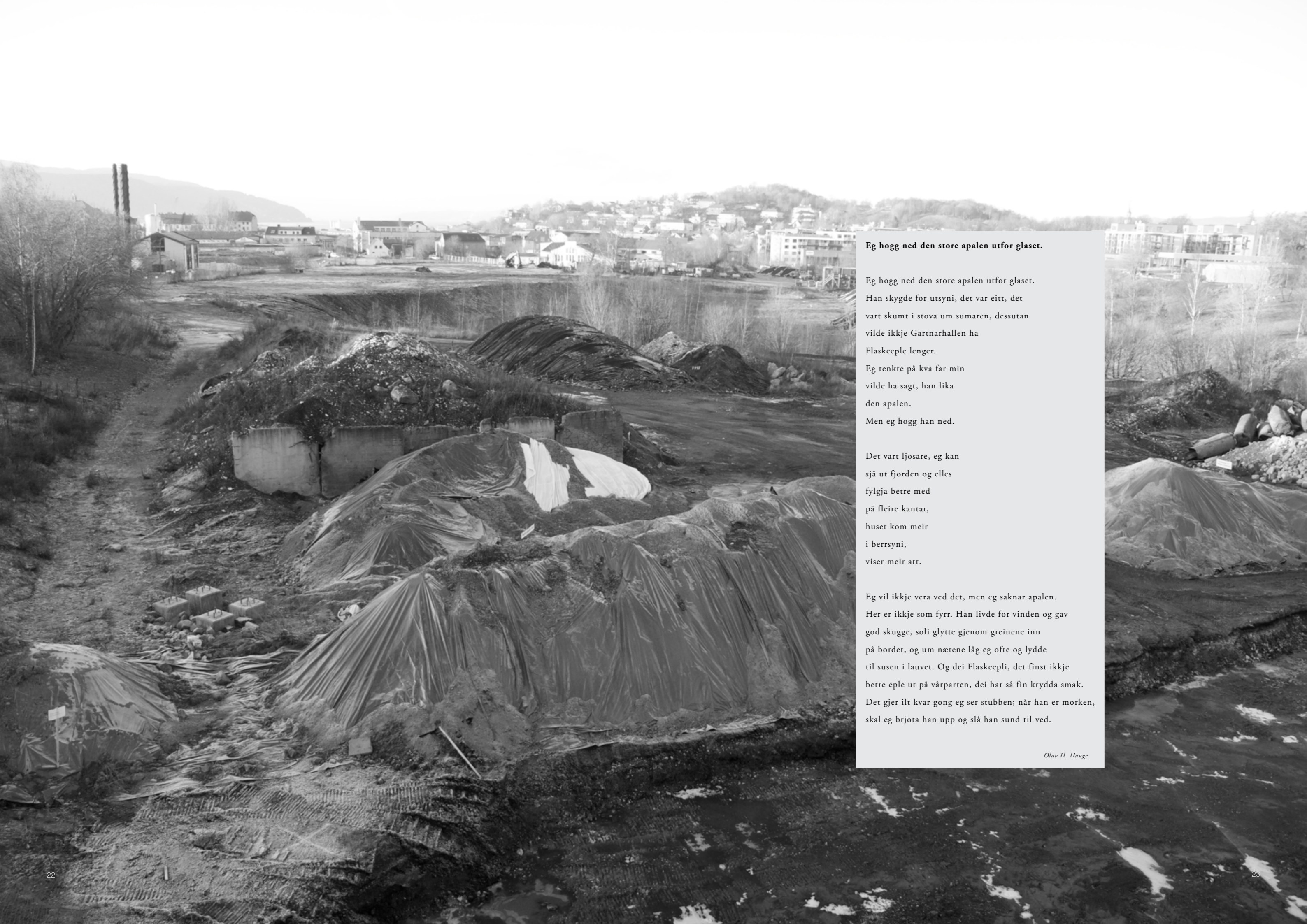
- Én ting er at de legger ned arbeidsplassen, men det er jo en kultur som forsvinner. En helt spesiell kultur som du ikke finner igjen lenger. Jeg synes det er ganske spesielt at de ikke greier å bevare et lite minne, ikke en liten flekk engang, av det som har vært der.

- Jeg begynte da jeg var gammel nok. Bodde her, det som er borte nå. Ungene mine er vokst opp her. Det ser ut som det aldri har vært her.

f19

f20

Eg hogg ned den store apalen utfor glaset.

Eg hogg ned den store apalen utfor glaset.
Han skygde for utsyni, det var eitt, det
vart skumt i stova um sumaren, dessutan
vilde ikkje Gartnarhallen ha
Flaskeple lenger.

Eg tenkte på kva far min
vilde ha sagt, han lika
den apalen.

Men eg hogg han ned.

Det vart ljósare, eg kan
sjå ut fjorden og elles
fylgja betre med
på fleire kantar,
huset kom meir
i berrsyni,
viser meir att.

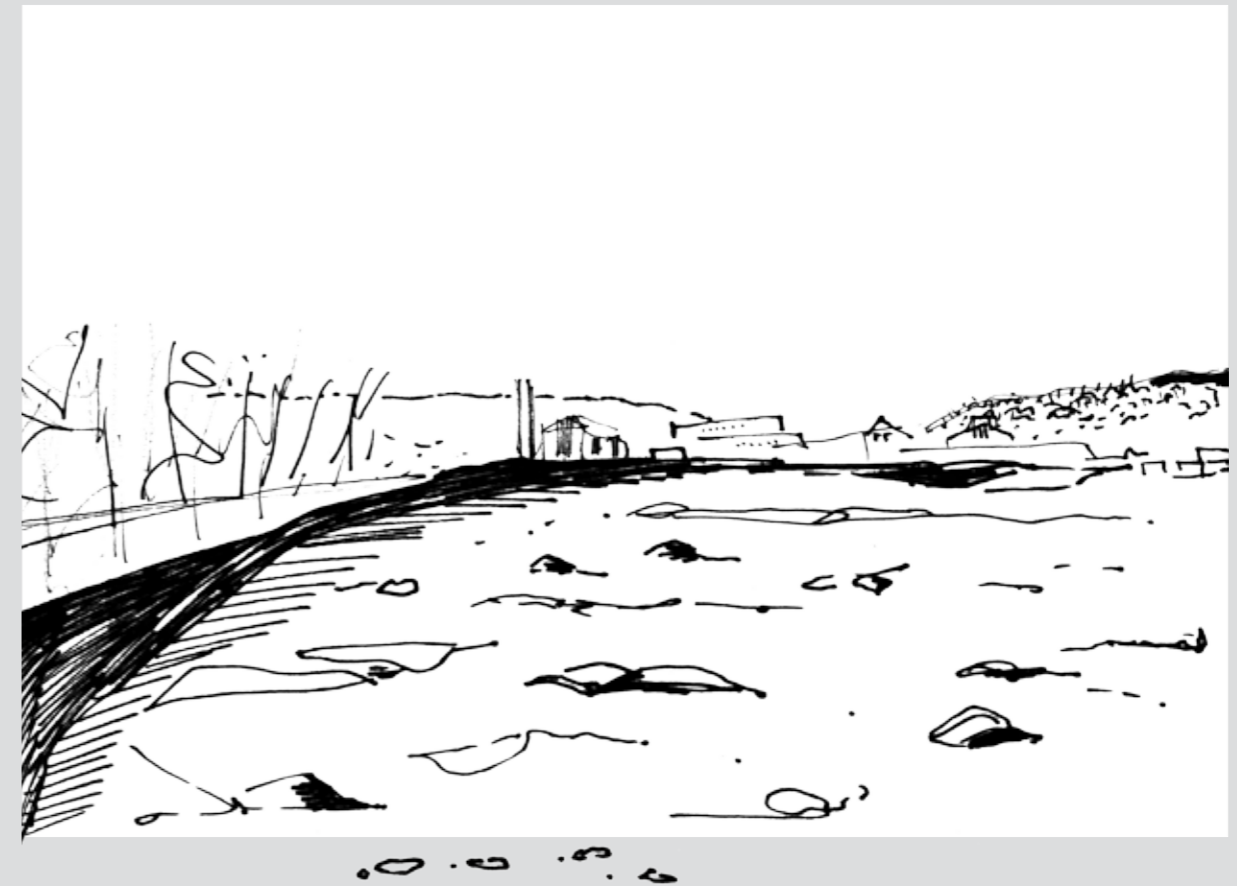
Eg vil ikkje vera ved det, men eg saknar apalen.
Her er ikkje som fyrr. Han livde for vinden og gav
god skugge, soli glytte gjennom greinene inn
på bordet, og um nætene låg eg ofte og lydde
til susen i lauvet. Og dei Flaskepli, det finst ikkje
betre eple ut på vårparten, dei har så fin krydda smak.
Det gjer ilt kvar gong eg ser stubben; når han er mørken,
skal eg brjota han upp og slå han sund til ved.

Olav H. Hauge

Det er en kald og klar dag i Trondheim og i lunsjtider ankommer jeg anleggsområdet og får vite at i andreetasjen i de røde brakkene sitter sjefer og formenn, som helt sikkert kan besvare mine spørsmål. Og ganske visst, fra et duket kjøkkenbord foran rommets ene vindu, får jeg snart høre at deres arbeid består i å rydde stedet for avfallsmaterialer. De har revet "spøkelsesbyen av en fabrikk" og i måned etter måned har de fjernet alle spor etter dens forurensede eksistens. De har fortsatt en jobb å gjøre, daglig frakter de flere lass med forurenset avfall til et deponi utenfor byen. Jeg forteller så godt jeg kan om mitt ærend; jeg ønsker å se nærmere på områder i endring, og jeg forteller at det på mange måter er litt synd at vi ser på avfallet de håndterer som ubrukelig. Jeg tror det er et bekræftende nikk jeg mottar, i alle fall får jeg til svar at det er synd jeg kommer så sent, for de har fraktet vekk utallige lass av verdiene jeg er på utkikk etter.

-Nå er det jo ingenting igjen, får jeg høre.

Litt nedstemt blir jeg sendt ut i ødemarken, for jeg har selv i minne et fotografi jeg tok fra en utkikksplass over området, det var en formiddag i november, hvor underlige hauger, voldsomme høydeforskjeller i terrenget, oppstykkede betongkonstruksjoner, en allé av trær, grusveier og objekter jeg ikke riktig greide å identifisere dannet et gåtefullt landskap. Foruten et markant høydedrag er landskapet jeg nå ser utover i alle henseender et annet enn det som ligger i mine dokumenter og min erindring. Ved første øyekast brer det seg kun en mørk, ulendt masse så langt øyet kan se, bare en sølete asfaltvei skiller seg ut fra det fuktige mudderet.

f23

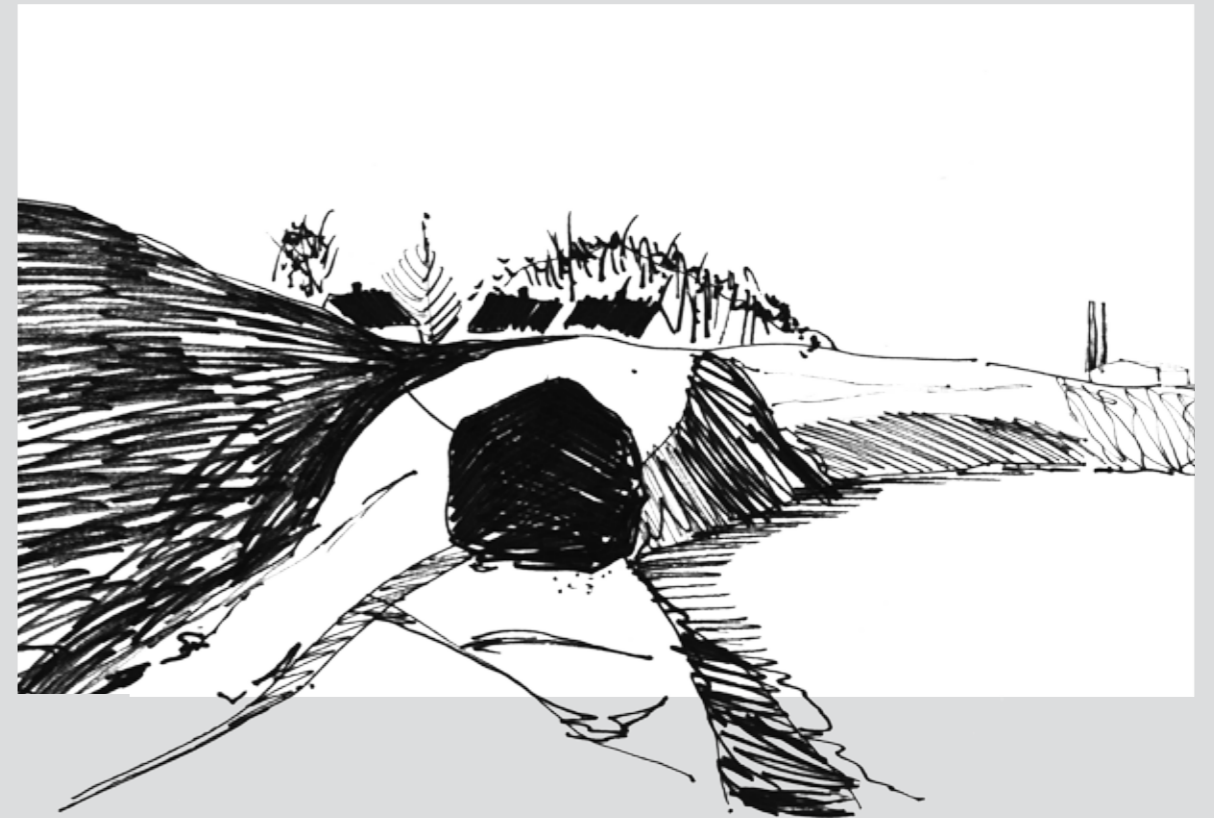

Ved å tre ned fra veien som ligger som en langstrakt molo i landskapet, blir det straks tydelig at 25 000 tonn knust betong har avgitt mengder med støv, som etter regnværsdager forvandler grunnen til et langsomt tørkende betongfundament. For hvert nye steg klirrer det seg til skoene en stadig større masse, som snart gjør det umulig å løfte benene på en fornuftig måte. Først på en større steinflate, delvis nedsunken slik at den ligger i flukt med sementmassen, finnes trygt underlag og skoene kan endelig frigjøres fra det som omsider har blitt et par enorme såler. Det er ikke bare denne ene steinen som ligger nærmest oppslukt som i et myrlandskap; overalt ligger utallige små og større sedimentarter, og som ellers i Stjørdalsveien er det alt fra terracottaskår og betongrester; buede, kantede og uformelige, til ferrosilisium, granittrester og plastposer, fragmenterte teglsteiner, ulike sorter kvarts, en og annen belegningsstein, kullsorte fiberduker, en lærstøvel og en mørken trerot, flere kvister og mindre stokker, underlige metallobjekter, splintrede anleggssrør av grå eller oransje plastikk, gråstein og gamle togskinner formet som rustrøde spiraler, skiferflak, forkullede trebiter og armeringsjern liknende små buorm eller lengere og forviklede, slik at de mest ligner menneskestore fuglereder.

f24

Flere steder ligger sedimentene så tett at det er mulig å gå tørrskodd over og danner med dette små irregulære stier i landskapet. Til tross for deres menneskelige opphav, danner stiene hverken et praktisk eller målrettet bevegelsesmønster, snarere går ferden over myra svært langsomt og retningsendringene er tallrike. Grunnens beskaffenhet krever av vandreren et kontinuerlig blikk forut for neste skritt, men ved å ta seg tid til å stoppe opp og se seg omkring, fremviser de omstendige bevegelsesendringene mangfoldige scenerier; et mørkt ødeland merket av sporene etter tunge kjøretøy ligger fremfor en landskapsforhøyning hvor små bolighus, deres skorsteiner og omkringliggende trær tegner horisonten. Litt lenger bort synes den nøyaktig samme horisonten å tegne seg, men de dype sporene er snart erstattet med en innsjø av forurenset regnvann, lysende grønt, senere en rotehaug av grunnstein, betong og armeringsjern, før landskapet gradvis stiger og åskammen med bolighus og høye trær ikke lenger virker ruvende, men fortsatt danner et bakteppe til en sylindrerformet stein, ensom i gjørmelandskapet.

f25

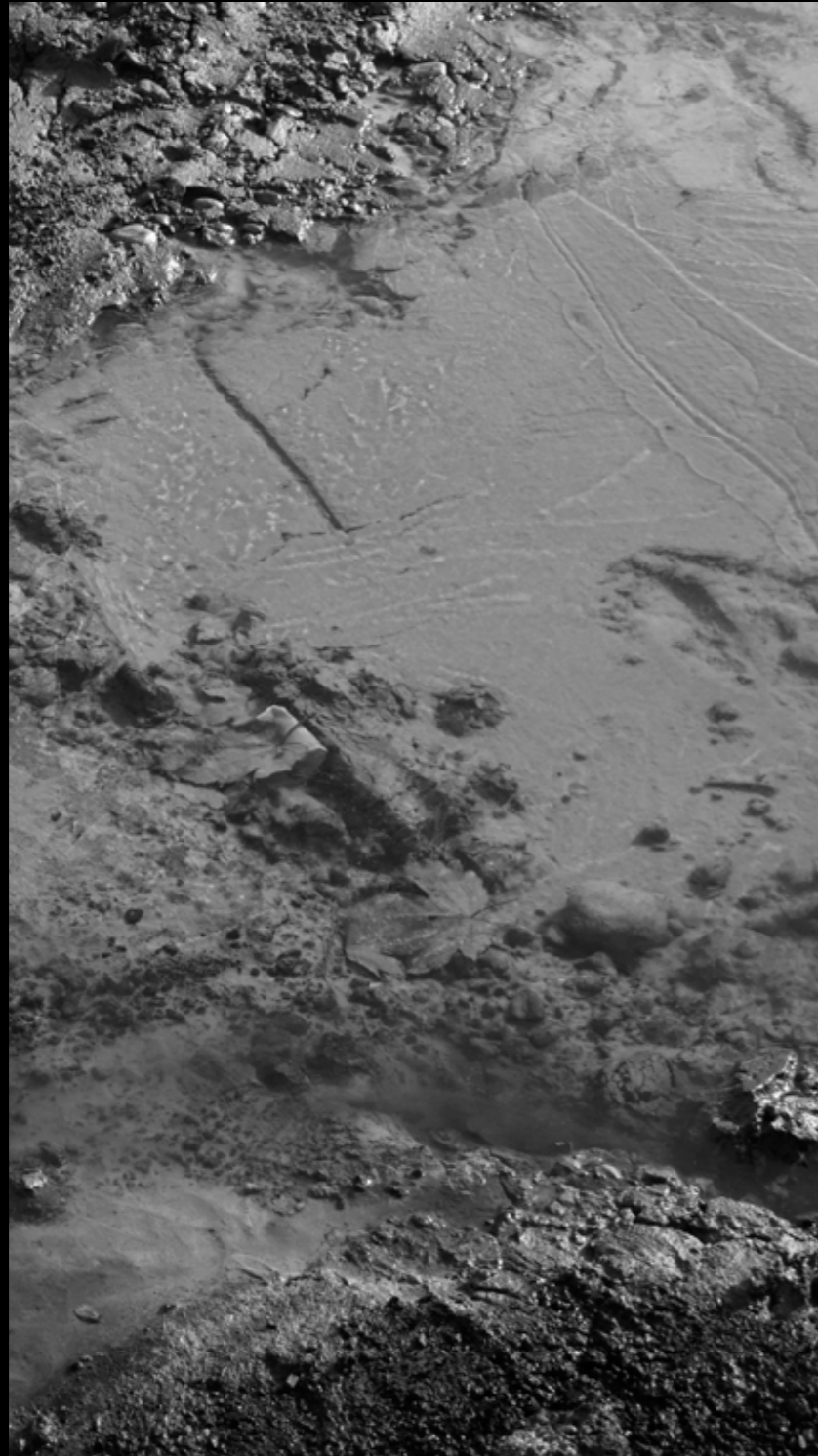
f26

f27

f28

Olaf Haugen og hans kone og tre barn bodde på verket. Da jeg ringte en gang i vinter for å få høre mer om livet der, kom jeg i prat med fru Haugen som kunne fortelle om en god tid i førsteetasjen på kontorbygget. Der kjørte det lastebiler forbi rett på utsiden, klesvaska måtte henges ut på dager med en særlig vindretning og hvite klær måtte de helt unngå, for sot var det overalt og mellom de doble vindusrutene lå det en sortaktig hinne som hun aldri fikk til å rengjøre. Men dette brydde ikke familien noe særlig, det var mye fint også; gratis strøm, nærhet til Olaf sin jobb og i verkets stengetider var de helt alene og det var så underlig rolig rundt huset. Fru Haugen var vaskedame på smelteverket, men da OBS åpnet på Lade begynte hun som kassadame der, og i 24 år gikk hun opp og ned skråningen til og fra jobb. Da jeg spurte om barna fikk lov til å leke inne på smelteverket fikk jeg vite at jo, det var nå det de for det meste gjorde, foruten en av sønnene deres som hadde en kamerat i et hus rett på utsida av fabrikkporten. Flere ganger ble jeg påminnet om at de hadde det svært godt på smelteverket, men Fru Haugen kjente ikke på den samme vemodigheten som arbeidsskarene i reportasjen, det var nesten som om verket fortsatt eksisterte i formuleringene hennes da hun fortalte om deres nye hus; "det ligger jo rett ved smelteverket, det, vet du". Samtidig kunne hun godt forstå arbeidernes reaksjon, for hun visste de hadde et særlig tett bånd til plassen. Da jeg spurte etter Olaf ble jeg fortalt at han var blitt for glemsk til å kunne slå av en prat, og selv kunne jeg ikke la være å forestille meg at det siste årets hendelser må ha hatt en særlig innvirkning på ham. For hva det er som hender med erindringen, når sporene etter en livslang hverdag blir demontert og revet, sortert i ugjenkjennelige hauger og siden fraktet avgårde til et deponi i en fjern skog, dag etter dag av seks dumpere, er det umulig å ane omfanget av.

f31,f32

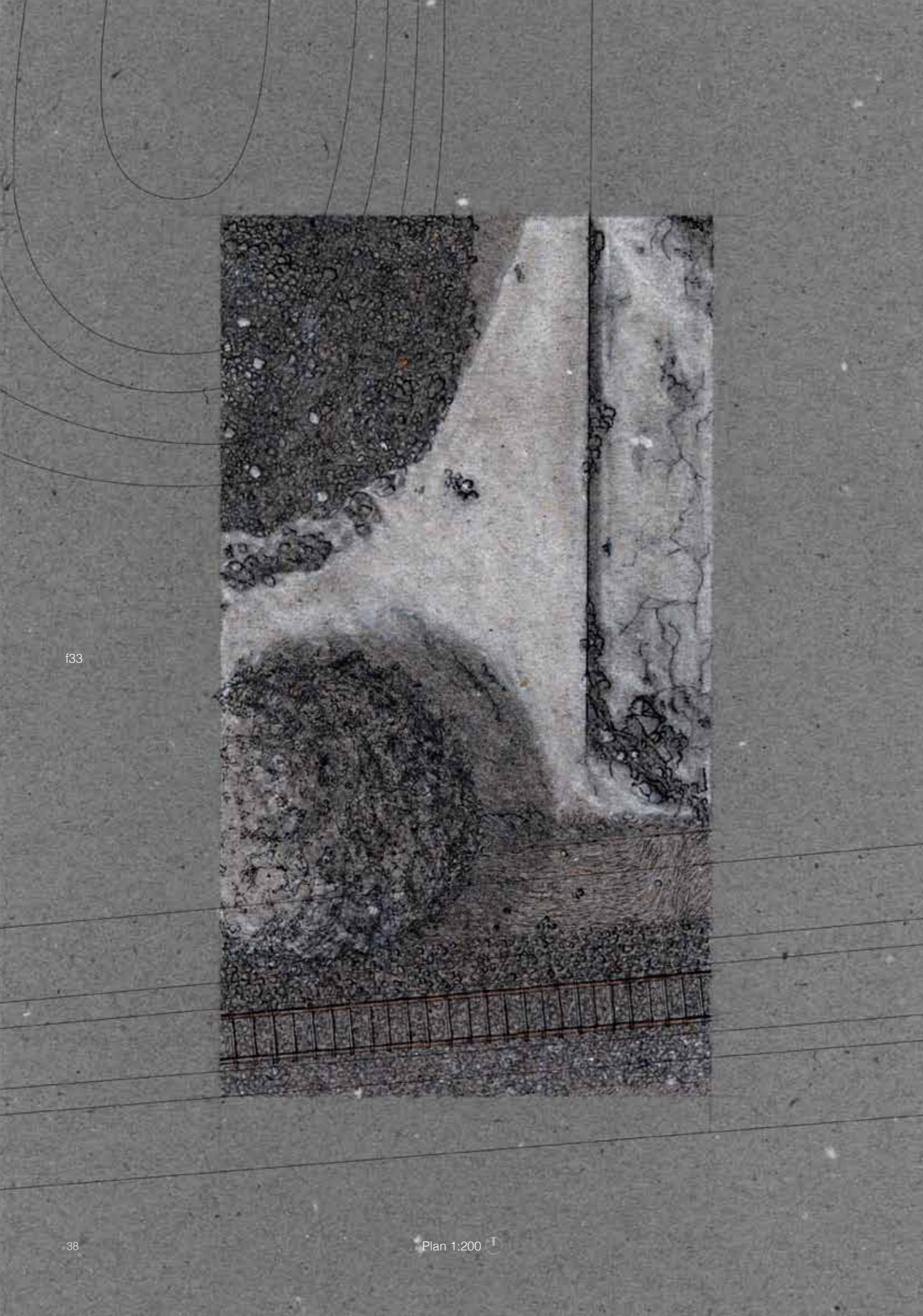
Under bergfallet

Du bur under bergfall.
Og du veit det.
Men du sår din åker
og trør trygt ditt tun
og lèt dine born leika
og legg deg
som inkje var.

Det hender,
når du stør deg til ljåen
ein sumarkveld,
at augo sviv som snarast
yver bergsida
der dei segjer
sprekken
skal vera,
og det hender
du vert liggjande vaken
og lyda etter
steinsprang
ei natt.

Og kjem raset,
kjem det ikkje uventa.
Men du tek til å rydja
den grøne boti
under berget
- um du då har livet.

Olav H. Hauge

f33

Bak den laveste av de to haugene på den åpne plassen, kommer det til syne en scenelignende forhøyning som ligger en halv meter høyere enn asfalten og grusen omkring. Det nye trinnet består av et betongdekke, støttet opp av jord, grus og enkelte objekter det er vanskelig å identifisere, men både gummi- og metaldeler synes å være del av det grove fundamentet. Forhøyningen fortsetter innover mellom jernbanetraséen og betonghaugene, og fremstår som en langstrakt, flat dalbunn: langs den ene dalsiden vokser kratt, enkelte trær og busker, og bak jernbaneverkets aluminiumsgjerder stiger den nærmere to meter før skinnene ligger stabilt på den avrundede toppen. Den andre siden dannes av den forurensede haugen, som er både brattere, høyere og langt mer dramatisk i karakter. Nærmest som et sceneteppe folder det sorte tekstilmaterialet seg langs bunnen, og står i kontrast til radene av de noen ganger lyse, andre ganger røde, oransje eller blå steinene som holder duken på plass i vinden. Haugen er for bratt til å kunne ta seg opp, og med aluminiumsgjerdet langs den andre siden bærer ikke bare rommet fellestrekk med et dalføre, vel så sterk er fornemmelsen av å bevege seg inn i et smug hvor den eneste veien ut ligger bak deg. I enden av blindveien står en bakvegg tilhørende et bygg på nabotomta, den er fargerik og full av symboler og utrop som “Logik”, “Tjen folket”, “New world order” og “Boikot valget”. Rett fremfor denne veggen står smugets eneste rom å kripe inn i; tre rufsete betongskiver parallelt med hverandre og én litt på skrå. Denne siste vendingen danner et nesten rettvisklet møte mellom to av skivene, og foruten de mørkeste ukene av året hvor sola aldri kommer seg over togskinne, ligger det lille kripinnet på godværsdager i et varmende sollys fra sør.

f34

Ut fra de fire frittstående veggene stikker det på toppen opp rustrøde armeringsnett; bøyd, krøllede og oppstykkede. Enkelte steder i de fragmenterte nettene henger rester av betong som i motlyset av en lav vår- eller høstsol helt bestemt ser ut til å sveve på egenhånd. Litt på avstand er det allikevel vanskelig å peke ut de fire armeringsnettene, for de er så oppstykkede at de mer ligner uregjerlige greiner, og ganske riktig, men først på nært hold, blir det tydelig at de fleste vaierene ikke er av stål, men av bark, yte- og kjerneved. Kvistene er mørke og ligger i alle slags retninger, slik at det over det lille rommet former et tak. Ikke bare hviler grenene på betongveggene, det er også to søyler av tre, som med hver sin splitt i toppen støtter noen av de større takbjelkene og nede langs bakken ligger en bunnsvill mellom dem. Det er allikevel noe feilaktig å kalle de ulike bygningsdelene ved konstruktive navn, for hver og en av dem fyller kun delvis den funksjonen navnene betegner. Søylene bærer ganske riktig taket, men strukturen er kaotisk, nærmest tilfeldig, og det er vanskelig å si om de elegante tresøylene i det hele tatt er konstruktivt nødvendige. Bunnsvillen er på sin side lagt rett ned på fuktig jord og er ikke skjøtet sammen med søylene. På samme vis er et rødt aluminiumskjelett av en dør kun forsiktig lent mot den fragmentariske trekonstruksjonen og hindrer ikke fremmede besøkende fra hverken å se gjennom eller tre på innsiden av den.

f35

f40

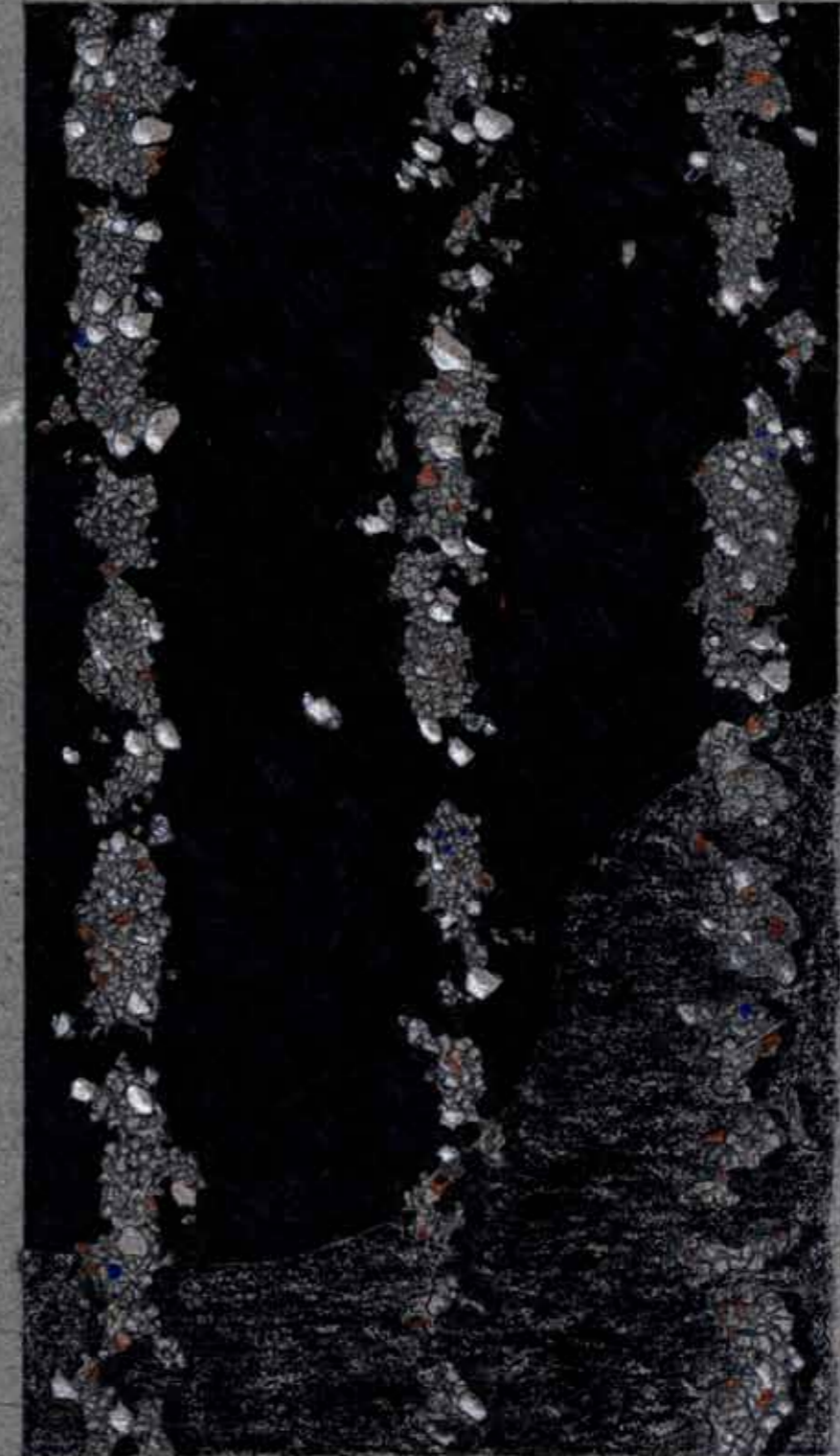

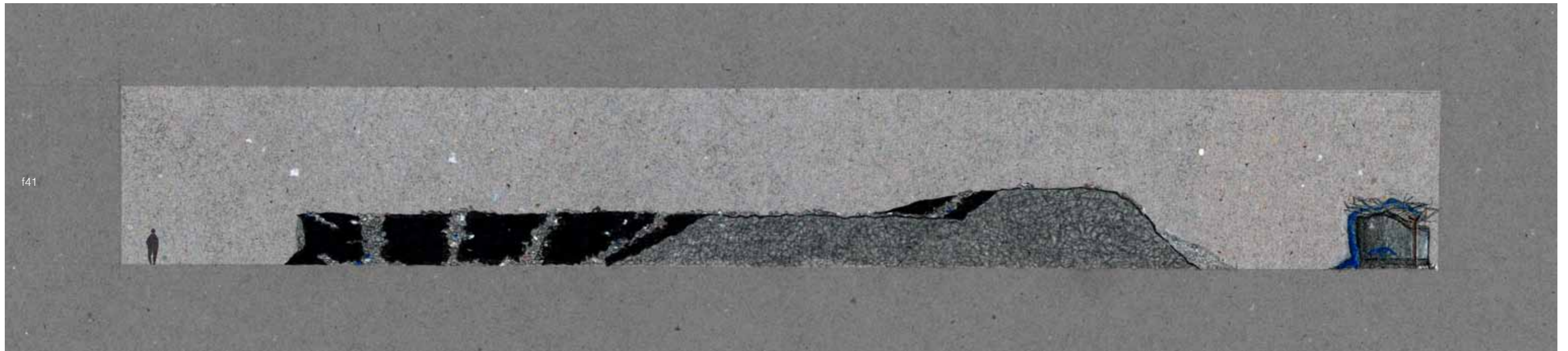
Gulvet består av en mørk jordmasse, ispedd grovkornet grus og noen rullesteiner. Det ligger også et dekke av edelgrankvister her, og tre blå puter hviler mot det eneste hjørnet i rommet, som sammen med en blå pressening delvis dekket over kvisttaket, danner noe i nærheten av en lun krok. De øvrige objektene plassert på jordgulvet er en vedkubbe, en tallerken og en rød plastkurv fylt med halvbrente lyslykter, representert i hundretall på gravlundene under mørke høst- og vintermåned. Fremfor dette delvis komfortable, delvis uhyggelige boet er det belagt et hundretalls lysende steiner; melkekvarts, rosenkvarts og ametrin, de er anlagt tett i tett og former en tram på fremsiden av huset og fortsetter i en bølgebevegelse én etter én mot de øvrige betongskivene og skaper med dette en inviterende form inn mot det underlige hjemmet. På den lille gårdsplassen er det anlagt et ildsted, hvor oransjerød teglstegn er lagt i en romslig sirkel og hvor grankvister, tulipan- og rosestilker, to einebærkranser, hundekjeks og burot danner en eiendommelig samling opptenningsved. På baksiden av huset, mellom en metallisk drømmefanger og en båtpropell, kommer det til syne en smal sti mellom nabobyggets fargerike blindvegg og den kullsorte, etasjehøye haugen. Utallige lysende kvartssteiner leder tilbake til Stjørdalsveien, hvor barnevogner, dumpere og sykler triller uberørte forbi.

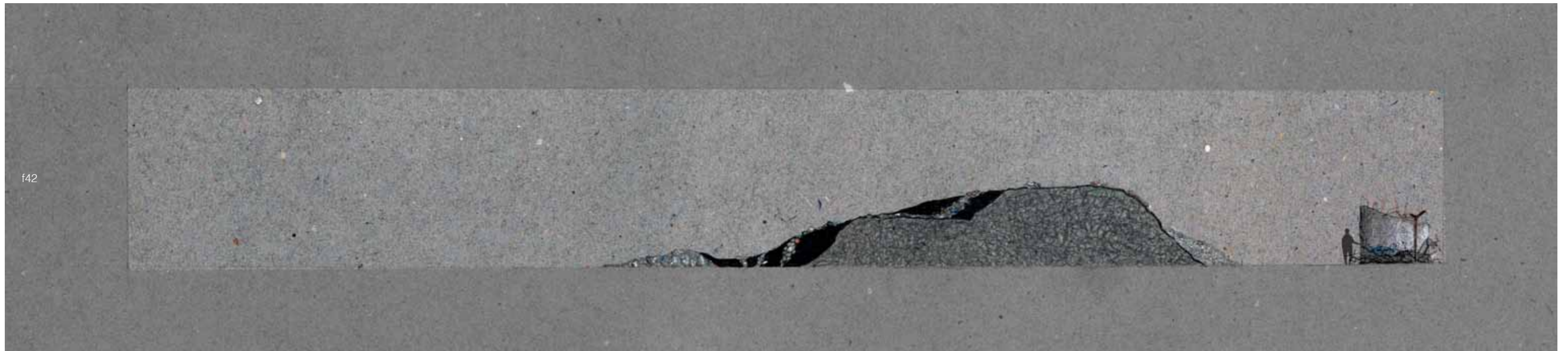
Her er ikke lenger et sted hvor jeg kan tre inn, men omrisset av minnene har forvandlet seg til en grunn å stå på, et indre liv kan anes i underlagets ressonans og bak glipene i filtduken. Det skjuler seg noe hjemlig under overflaten. Det som var er borte, men haugen er god å lene seg mot og sola varmer i enda noen timer.

f39

f40

f42

2: Fortolkning og diskusjon

I det foregående har et av Trondheims urbane ødeland blitt formidlet i fragmenter og bruddstykker. Det har fremkommet at området har en rekke kvaliteter, men det er også tilstede destruktive krefter. Det følgende er en refleksjon over funnene jeg har gjort sett i et utvidet perspektiv. Jeg vil vurdere de arkitektoniske kvalitetene på stedet og diskutere hvilke utfordringer arkitekter står overfor i møte med urbane ødeland.

Et viktig poeng Solà-Morales gjør i sitt essay *Terrain Vague*, og som er førende for denne masteroppgaven, er at det finnes kvaliteter og potensiale i det urbane ødelandet, som utgjør et positivt alternativ og en mulig kritikk av den gjennomplanlagte og effektive byen for øvrig. Et viktig trekk ved kvalitetene som har blitt formidlet i dette arbeidet, er allikevel deres oppstykkede karakter, på randen av destruksjon og nærmest usynlige for en tilfeldig forbipasserende. Carole Lévesque foreslår i sitt essay *The Found City as Interstice* årsaker til hvorfor steder i denne tilstanden ikke anerkjennes for sitt potensial, men derimot leses som ubehagelige og uønskede:

“Although [terrain vague] often reveals itself as a site for utopian visions, it can also bring fears of the unknown and of possible dystopias. Terrain vague can also represent a threat to tradition, to a future embedded in secure ways and values.” (Lévesque 2014:34,35)

Ved å se tilbake på noen av dokumentasjonene av

Stjørdalsveien, blir det tydelig at dystopiske assosiasjoner ikke er langt avgårde: den mørke massen som brer seg utover det inngjerdede området er langt fra fruktbart jordsmonn som etter noen år vil bli tatt over av naturen, tvert imot er massen en sementblanding som med tiden vil herdes og bli hard og livløs. Lignende destruktive assosiasjoner kan knyttes til formasjonene som nærmest ligner gravhauger, hvor restene av en hundre år gammel industri, høyt verdsatt av sine tidligere arbeidere, ligger begravet.

Stalka Radović kommenterer også ubehaget det urbane ødelandet vekker, i hennes analyse av stedets rolle i filmen *Stalker*. Hun mener at ubehaget oppstår fordi destruksjonen sier noe om oss selv:

“What provokes the feeling of unease in *Stalker* is nothing but a sudden, steady focus on the ordinary world and the recognized possibility of its ultimate lack of purpose.” (Radović 2014:122)

Ved å ta inn over seg det urbane ødelandet blir ikke bare tingene vi ikke lenger verdsetter, forkaster og destruerer tydelige, samtidig minner de oss om at vi som mennesker står i en like skjør forbindelse med livet. Radović utdyper hvordan restene etter et gammelt industriområde har en kobling til vår egen tilværelse:

They are not only traces of human creativity, but also the residue of the most fragile dimension of human life - its dailyness. (Radović 2014:120)

Med dette blir det tydelig at den fragmenterte, oppstykkede helheten det urbane ødelandets kvaliteter er en del av, skaper en overskyggende følelse av ubehag og ubrukelighet. I Stjørdalsveien oppstår denne tilstanden blant annet i form av alle de vakre materialene som befinner seg der; kvartssteiner, teglstein og ferrosilisium ligger strødd som avfall eller holder fiberduker på plass i vinden. Potensielt kunne de vært samlet inn, sortert og tatt i bruk, men de er spredt utover enorme arealer, bak gjerder og nedsunket i gjørme, slik at de i sin nåværende form er del av avfallsproduktene som skal fraktes til et deponi og en del av det sørgelige utfallet for det som en gang var en stolt fabrikkkultur.

I et forsøk på å forløse kvalitetene i Stjørdalsveien fra den helhet som formidler en destruktiv, forringet tilstand, kan Maurice Merleau-Ponty sin forståelse av relasjonen mellom mennesket og dets omgivelser være til nytte. *Kroppens fenomenologi*, som er første del av hans store verk *Phénoménologie de la perception*, er en redegjørelse for hvordan mennesker står i en tett relasjon med omgivelsene de befinner seg i, og at det er kroppen med alle dens former for persepsjon som til enhver tid definerer opplevelsen av en situasjon og tilsvarende påvirkes ulikt i møte med ulike situasjoner:

“... at bevæge sin krop er at rette sig mod tingene gennem den, at lade den besvare den udfordring, de uden nogen forestilling udsætter den for.” (Merleau-Ponty 1994:92)

Merleau-Ponty mener altså at mennesket står i en kommuniserende relasjon med sine omgivelser, hvor det til enhver tid står i et rom av mulige handlinger (Østerberg 1994:VIII). Med andre ord projiserer vi vår kropp og mulige handlinger på våre omgivelser, det er slik vi forstår verden omkring oss:

“I confront the city with my body; my legs measure the length of the arcade and the width of the square; my gaze unconsciously projects my body onto the facade of the cathedral, where it roams over the mouldings and countours, sensing the size of recesses and projections; my body weight meets the mass of the cathedral door, and my hand grasps the door pull as I enter the dark void behind.” (Pallasmaa 2012:43)

Sett i lys av en slik kommuniserende prosess, hva er det som møter mennesket i det urbane ødelandet? I motsetning til Pallasmaas møte med katedralen, er møtet med det urbane ødelandet betydelig magrere, det er langt færre elementer der som mennesket kan projisere sine handlinger mot. Og elementene som finnes der; en frittstående dør, gjerder, en nivåforskjell i sittehøyde, en skitten madrass, henslengte objekter, grushauger, delvis nedlagte næringslokaler; de er alle i en situasjon hvor de fremstår som defekte, uten en tiltenkt bruk eller med en bruk som bevisst eller ubevisst avviser en tilfeldig forbipasserende. Selv om disse elementene taler til oss, er det med andre ord lett å henlegge dem som uvesentlige.

Allikevel bærer kvalitetene i det urbane ødelandet i seg

et potensial, tatt i betraktning den tett kommuniserende relasjonen mellom menneske og omgivelser: det urbane ødelandet kan ganske visst virke fattig på elementer som kommuniserer, men betyr ikke dette at de elementene som faktisk finnes der; stedets kvaliteter, kan tre frem i relieff og utgjøre en desto større effekt på en forbipasserende? Et eksempel på en slik relieffeffekt finnes i Stjørdalsveien, i boligen som har tatt form mellom betongskivene bak den sorte haugen. Der er det en eller flere personer som har oppdaget en lun, sørvendt krok i det ellers åpne og vindfulle området, som har funnet kvister som lar seg hekte til armeringstrådene og danne et tak, som har samlet kvartsstein og dannet et inngangsparti, som har en privat sone mellom togskeinnene og den sorte haugen og som har en terskel til sitt område med den markante nivåforskjellen noen meter avgårde. Den eller de som har laget dette stedet har ikke bare laget husly, men benyttet seg av og dermed synliggjort en rekke av kvalitetene som eksisterer omkring dem; enten som beleilige tilfeldigheter eller fordi de har blitt samlet inn og tildelt en symbolsk eller brukbar rolle.

Noe lignende kan oppstå dersom en forbipasserende tar seg opp på den sorte haugen en klar ettermiddag. Da har sola gjort fiberduken varm, og lent mot det skrånende underlaget er det vid utsikt over Ladedalen. Det er helt stille og omkring ligger fargerike steiner i et vakkert mønster. Kvalitetene enkeltpersoner kan oppdage i det urbane ødelandet, synes allikevel å være

langt vanskeligere å fange opp og ta med i offentlige prosesser. Lévesque foreslår flere årsaker til hvorfor disse kvalitetene er uinteressante som del av en større sammenheng:

“They neglect the present because reality is messy and frightening. [...] Left to negotiate with innumerable unannounced, unpleasant, and uncomfortable events, our inability to defend ourselves against unpredictable adversities leaves us powerless, frightened and fearful.” (Lévesque 2014:35)

Som del av et lønnsomt, praktisk og oversiktlig system er kvalitetene i urbane ødelandskap verdiløse, ettersom de er knyttet til en ueffektiv og uoversiktlig realitet, og ofte er de i seg selv hensiktsløse, uberegnelige og flyktige.

Denne frykten for og likegyldigheten til det eksisterende, demonstreres til det fulle i det forestående boligutbyggingsprosjektet på en rekke av Stjørdalsveiens eiendommer. Området, som til sammen er på over 80 dekar, skal over en tiårsperiode dekkes av 1100 boliger, 38 dekar parkareal, parsellhager og takterasser. Byggeprosjektet går under navnet “Nye Lilleby” og de første byggetrinnene har fått navnene “Konsul Lorcks hage”, “Ladebekken” og “Jægers Hvile”, navn hvis steder de betegner for lengst har forsvunnet og er innhyllet i et historisk sus. Ikke bare har dette boligprosjektet sørget for at alle rester av Lilleby smelteverk har blitt revet og fraktet avgårde til et deponi et stykke opp langs Nidelva, alle formuleringer og visuelle presentasjoner

sørger ytterligere for å legge lokk på det som i nærmere hundre år har vært en grå, rykende og støyende, men god arbeidsplass. På deres nettsider (nylilleby.no) får leseren kun vite at verdens reneste ferrosilisium ble produsert og at drivkraften og stoltheten lever videre. Med disse visualiseringene og formuleringene blir det tydelig at utbyggeren ikke bare ønsker å skape drømmer for fremtiden, hvor det som nå eksisterer ikke har noen som helst fysisk plass i disse visjonene. Vel så påfallende er den hyppige bruken av det “grønne”, “rene” og “nye” i deres retorikk, slik at salgspakatene deres til slutt står igjen som en overveldende forglemmelse og fornektning av dagens realitet.

Det er presserende å stille spørsmålet; kan arkitekter bidra til å bemøte slike situasjoner på en annerledes måte? Lévesque mener det urbane ødelandet kan være del av en planlagt fremtid:

“... small becoming realities exist within the already existing fabric of the everyday. Rather than building on the presumption that the everyday is hopeless or, even worse, fearful, they propose that found situations, places, and daily events contain the extraordinary, if one is willing to observe ...” (Lévesque 2014:40)

Hensikten med denne innfallsvinkelen er ikke å fremme et romantisert syn på det urbane ødelandet eller på “spøkelsesbyen av en fabrikk” som en gang stod langs Stjørdalsveien. Derimot er det en invitasjon til

arkitektene som skal transformere urbane ødeland til å gå ut i landskapet og finne grunnlaget for den videre utviklingen i det eksisterende. Et eksempel på en slik fremgangsmåte demonstrerte Sverre Fehn for nærmere femti år siden med Storhamarlåven:

“My interest is not to continue destroying what is already destroyed. The barn was rotten, a sad creature, this enormous barn that still had something of the bishops manor in its spirit. I looked upon it as an old horse, a place with an animal-like character. When things die, new ideas are born. The tree’s leaves fall, rot and disappear. [...] In the ground lay the remains of the Middle Ages, and the children [living nearby during the construction period] were like small ghosts: they crawled in from everywhere.” (Fjeld 2009:116,127)

Fehn tegner her opp den eksisterende, forfalne, men like fullt spennende situasjonen som møtte ham og som han ønsket som grunnlag for sine arkitektoniske grep. Fehn uttrykker i notatet en fasinasjon, fremfor et ubehag, for det forvitrede og uplanlagte. Men i omtale av objektene som skulle stilles ut i de samme lokalene, synes det på den annen side som at han aksepterer forgjengeligheten til det som av samfunnet ikke regnes som estetisk verdifullt:

“... the object is left with its aesthetic and its energy. It must survive on its own magic. If its magic is not strong enough, it will disappear.” (Fjeld 2009:127)

Å gi en dødsdom til alt som ikke oppnår samfunnets forventninger, står i denne sammenheng som en problematisk uttalelse. Med den stadige veksten av

urbane ødeland og med erkjennelsen av at det meste av bygningsmassen samfunnet har behov for allerede er bygd, finnes det til enhver tid en rekke steder og objekter som synes blottet for kvaliteter. Må alle lite tilfredstillende steder jevnes med jorden og fraktes til deponier, hver eneste gang samfunnet fatter interesse for deres beliggenhet?

Jeg mener norske arkitekter bør utvide sitt allerede eksisterende fokus på stedtilpasset arkitektur. Faget har tradisjon for å bemøte og ramme inn et steds kvaliteter, men kan denne holdningen utvides til å omhandle steder som ved første blick synes håpløse, skremmende og ubehagelige? Fehn var streng i sin dom over objektene han mente ikke møtte visse estetiske standarder, men sett fra en annen vinkel, tok han hånd om objekter som for mange ville vært betegnet som "vanlige" eller til og med som "skrot" og satte dem inn i en sammenheng som gjorde dem til vakre og kraftfulle skulpturer. Jeg mener han med dette demonstrerte at objektets styrke ikke snakket for seg selv, men at det var Fehn som evnet å se og siden formidle kvalitetene som for en annen ville forblitt skjult.

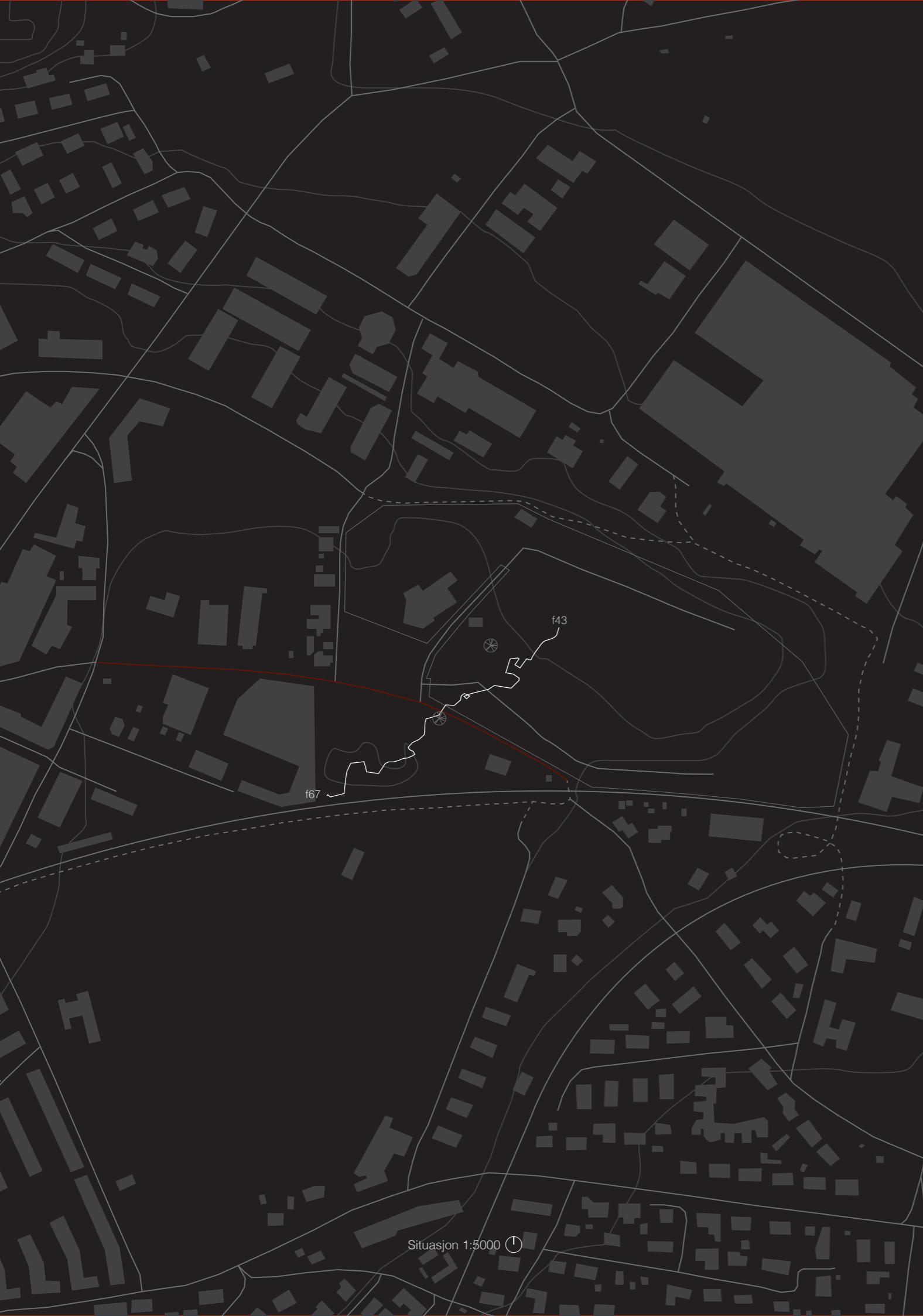
Med dette blir det tydelig at arkitekten kan spille en viktig rolle i det urbane ødlandet. Arkitektoniske dokumentasjoner av Stjørdalsveien, som i realiteten er et anleggsområde for å fjerne restene av en forurenset fabrikk, har vist at kvaliteter finnes på de minst verdsatte

steder. Dersom arkitekter kan se forbi det håpløse og ubehagelige, og bringe de stedspesifikke styrkene i det urbane ødlandet videre, kan det oppstå arkitektur som ikke fortrenger det ubehagelige som har vært, men som viderefører og synliggjør de hittil skjulte styrkene.

Bygdelag, Nólsoy, Stefan Danielsen, 1957.

3: Intervensjon

En line i landskapet

En hvit tråd inviterer forbipasserende langs Stjørdalsveien ut i det urbane ødelandskapet. Noen steder er det fastbundet objekter som tråden passerer på sin vei. Hva oppstår med dette inngrepet?

Willy Ørskov trekker i essayet *“Terrain-vague”* og *“simple organiseringer”* det urbane ødelandskapet frem som et sted hvor menneskets betydningsproduksjon kommer til syne i sin mest elementære form. Stedet preges av tilfeldigheter; formasjoner som kanskje eller kanskje ikke har en hensikt, bevisste eller halvbevisste inngrep, spontane og halvspontane situasjoner. Et menneske som beveger seg ut i et slikt landskap oppdager en rekke elementer som synes kjente, men;

“Vi ved ikke riktig, om disse “rejsninger, disse “rækker”, disse “retninger” og disse “dellinger” er fysiske realiteter eller bare mentale fænomener, som menneskebevidstheden indlæser i terrænet.” (Ørskov 1992:19)

Ørskov mener dette stedet befinner seg i et verdivakuum, hvor det ikke finnes noen overordnet hensikt med formasjonene som ligger der, og dermed trer det tydelig frem hvilke betydninger mennesket selv tilfører omgivelsene. Et viktig eksempel er forfallet som preger det urbane ødelandet; området i seg selv er hverken sørgelig eller tragisk, bare et tilfeldig resultat av en økonomisk prosess. Men ved å bevege seg innover på Stjørdalsveiens eiendommer og har i baktankene den nedlagte arbeidsplassen, familien Haugen sitt hjem og boet mellom betongskivene, hvor det er fullt av oppstykkede rester igjen etter deres liv, får de tilfeldige formasjonene i landskapet en utvidet betydning.

Det er mennesket, med våre assosiasjoner, erfaringer og sanser som levendegjør stedet. Den hvite tråden er et inngrep som setter i gang disse prosessene; inviterer forbipasserende ut til å undres over hvilken sammenheng de oppstykkede restene er en del av.

f45

f46

f47

f48
f49
f50

f51

f52

f53

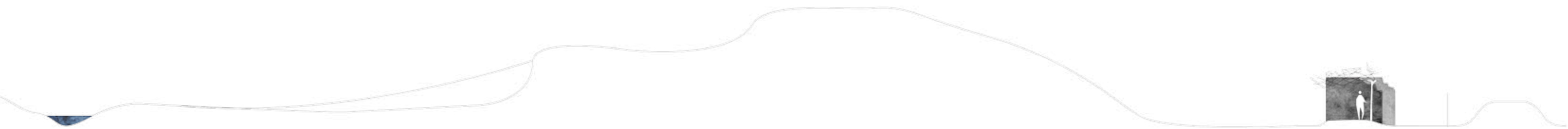
f54

f55

f56

f57

f58

f69

f60

f61

f63

f64

f62

f65
f66
f67

f43

f44

f45

f46

f47

f48

f49

f50

f51

f52

f53

f54

f55

f56

f57

f58

f59

f60

f61

f62

f63

f64

f65

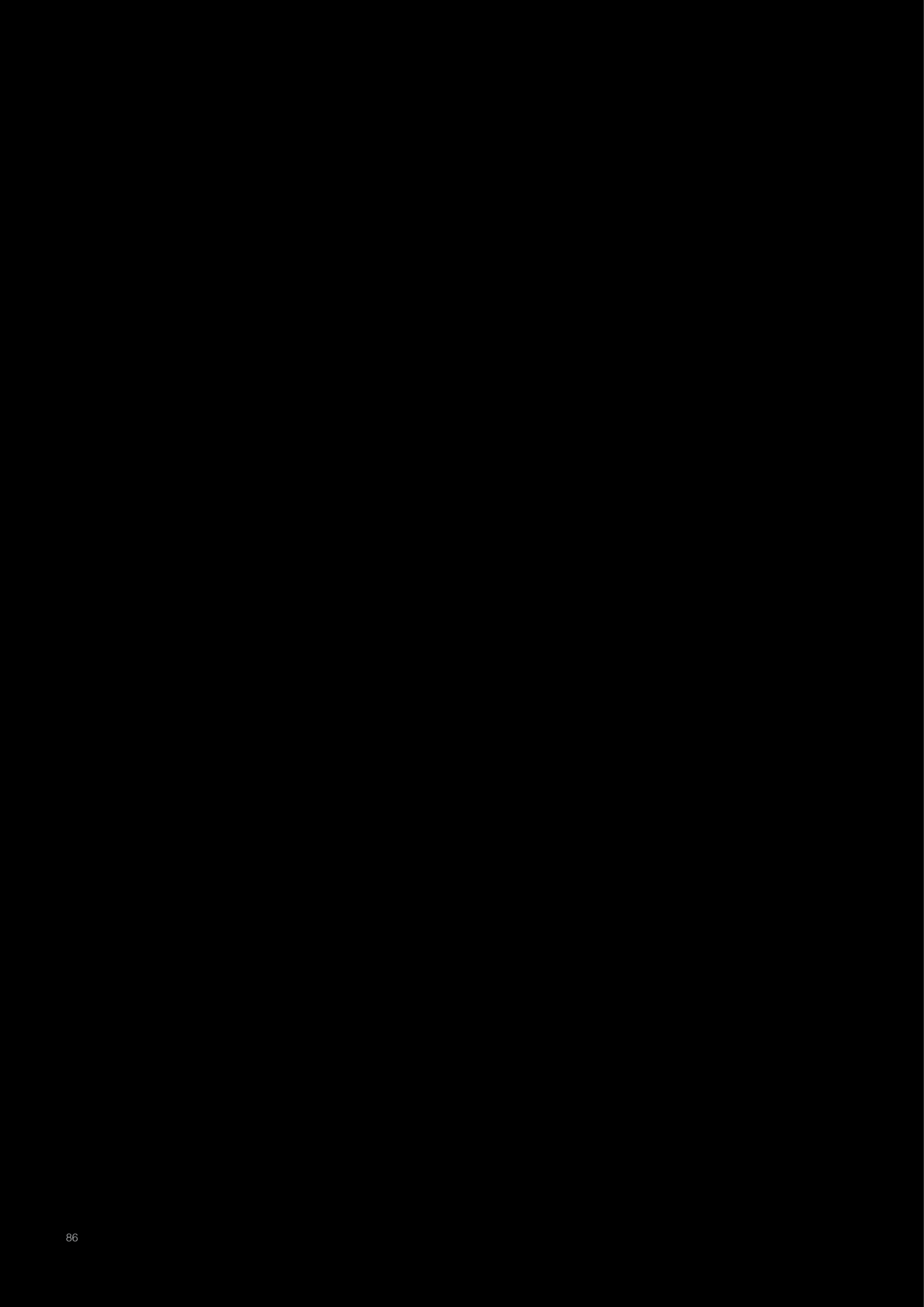

f66

f67

Postscriptum

f68

Kildehenvisninger

Innledning

Berger, Alan. 2006. *Drosscaples*. Princeton Architectural Press. New York.

Cold, Birgit 2008. *Skissen som samtale*. Tapir Akademiske Forlag. Trondheim.

Perec, George. *Species of Spaces and Other Pieces*. Penguin Books. London.

Radović, Stanka m.fl. 2014. "On the Threshold". *Terrain Vague*. Routledge.

Solà-Morales, Ignasi m.fl. 2014. "Terrain Vague". *Terrain Vague*. Routledge.

Del 2: Fragmenter

Hauge, Olav H. 2011. Mange års røynsle med pil og boge. Det Norske Samlaget.

s.13: Meyer, Henning. "Om Labekken Ladebekken" http://trhweb.trondheim.folkebibl.no/Meyer/Nor/Earth/Europe/Trondheim/M0_04x06/M1_01x01/M2_02x01/LADEBEKKEN_ELLER_LABEKKEN._DEL_1_VED_TELENORTOMTA/b2be6dc.html (besøkt 22.02.15)

s. 22: NRK. "Vemodig med fjerning av Lilleby smelteverk" http://www.nrk.no/video/PS*152103 (besøkt 22.02.15)

Del 3: Fortolkning og refleksjon

Fjeld, Per Olaf. 2009. *The pattern of thoughts*. Monacelli

Press. New York.

Lévesque, Carole m.fl. 2014. "The Found City as Interstice". *Terrain Vague*. Routledge.

Merleau-Ponty, Maurice. 1994. *Kroppens fenomenologi*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Nye Lilleby. "Om Lilleby" <http://nyelilleby.no/om+lilleby> (besøkt 23.04.15)

Pallasmaa, Juhani. 2012. *The eyes of the skin*. Wiley. United Kingdom.

Radović, Stanka m.fl. 2014. "On the Threshold". *Terrain Vague*. Routledge.

Østerberg, Dag. 1994. "Innledning". *Kroppens fenomenologi*. Pax Forlag A/S. Oslo.

Del 4: Intervensjon

Ørskov, Willy. 1992 "Terrain-vague" og "simple organiseringer". Borgens Forlag. København.

Bilder

s. 15, f13: Trondheim byarkiv

f14: Trondheim byarkiv

f15: Erlend Garnås

s. 21: Trondheim byarkiv

